

De Vikingmuur van Dannewerk

Onderzoek bevestigt opnieuw dat Vikingen ook in steen bouwden

In het Noorden van Duitsland, daar waar de landengte die de Oostzee van de Noordzee scheidt op zijn smalst is, ligt een merkwaardig archeologisch monument. Over een lengte van ruim dertig kilometer slingert een op sommige plekken nog ruim zeven meter hoog dijklichaam, door het Noord-Duitse landschap. Hoewel men al heel lang vermoedde dat dit monument stamt uit de vroege Middeleeuwen, tastte men over de exacte ouderdom en over zijn functie tot voor kort in het duister. Nieuw archeologisch onderzoek van Duitse en Deense archeologen aan dit Dannewerk,

Dat in de vroege Middeleeuwen de inwoners van Scandinavië zeevaarders waren, en wat voor, dat wisten we allang. Vanuit de koele noordelijke streken voeren ze op hun snelle slanke 'drakenschepen' tot aan de warme kusten van Sicilië en over de oceanen tot in Amerika. Dat deze 'Noor(d)mannen' (beter bekend als Vikingen) 'woeste' rovers waren,

mag ook algemeen bekend worden verondersteld. De ruïnes van nimmer meer herbouwde kerken en kloosters langs de kusten van Engeland en Ierland zijn daar nog steeds de stille getuigen van. En overal in West-Europa laten opgravingen zien hoe Vikingen vanaf het midden van de 8e eeuw van onze jaartelling bijna 200 jaar lang met regelmaat hebben huisgehouden.

Dat hun bezoeken aan West- en zelfs Midden- en Zuid-Europa niet alleen maar bestonden uit plundertochten, maar dat reguliere handel daarbij ook een belangrijke factor vormde, is in de afgelopen decennia ook wel tot het grote publiek doorgedrongen. Maar dat diezelfde Vikingen ook kundige bouwheren waren, dat had tot voor kort eigenlijk niemand gedacht. Weliswaar hadden archeologen in de afgelopen honderd jaar tientallen Vikingnederzettingen blootgelegd, verspreid over heel Scandinavië, maar de architectuur die daarbij aan het licht kwam was niet echt spectaculair. Vikinghuizen

werden opgetrokken uit hout met wanden van leem of turf. Slechts in hoge uitzondering werden er stenen elementen gebruikt. Pas toen het christendom definitief grip kreeg op de Vikingsamenleving verschenen er (sporadisch) stenen bouwwerken.

Geordende maatschappij

'Miljoenen stenen moeten ze hebben gebruikt.' Vlak achter het kleine museum in het dorp Dannewerk, dat zijn naam ontleent aan de muur die vlak achter het dorp loopt, heeft het onderzoek zich in de afgelopen periode geconcentreerd. Als bewijs daarvan liggen onder blauw zeildoek de stenen die zijn opgegraven, bij tientallen opgestapeld. En in ook in het profiel van de dijk zijn duidelijk de restanten van grote keien zichtbaar. Sommige zijn vuistgroot, andere wegen meer dan tien kilo. 'Het oogt misschien allemaal wat grof, maar deze muur was op een uiterst grondige manier gebouwd en alles paste tot in de perfectie.' Vikingspecialist Astrid Tummuscheit, leider van het onderzoeksteam, spreekt met grote bewondering over dit Vikingmonument. 'Iedereen die nu nog beweert dat Vikingen niets substantieels van steen hebben gebouwd, zou ik aanraden hier eens te komen kijken. Dit bouwwerk kan wat mij betreft zelfs de vergelijking met dat ander groot historisch verdedigingswerk, de muur van Hadrianus in Noord-Engeland, met glans doorstaan'.

De kwaliteit en de omvang van dit bouwwerk zegt volgens Astrid Tummuscheit ook heel veel over de samenleving waarin het gebouwd werd: 'Dat men zo'n enorme muur heeft aangelegd en

De muur bij het dorpje Kurburg (in westelijke richting).

Links: Haithabu (Grafsteen in Runenschrift). Rechts: De muur bij het dorp Dannewerk (west van de Ochsenweg).

Haithabu (Nagebouwd dorp).

Markering van de Ochsenweg.

ook eeuwenlang (minstens driehonderd jaar zo blijkt uit de eerste resultaten van haar onderzoek J.V.) heeft onderhouden, laat wat mij betreft heel duidelijk zien dat de Viking-samenleving veel gecompliceerder en vooral gestructureerder is geweest dan we tot nog toe vermoedden. Want het organiseren van de bouw van zoiets vraagt een mate van samenwerking die wijst op een geordende maatschappij. Anders gezegd, er moet een vorm van centraal gezag zijn geweest met voldoende macht of gezag.'

Met de bouw van deze muur, die de zuidgrens van het Vikingrijk moest beschermen tegen vijandelijke stammen, is men zo blijkt nu, begonnen rond het midden van de 8e eeuw. In eerste instantie was de muur niet meer dan een bescheiden aarden wal met op sommige plekken een stenen bovenkant. Maar al snel werd hij versterkt en dat is de eerste van een reeks

van verhogingen en verbredingen die plaats vonden. Hoewel de muur uiteindelijk niet overal geheel versteend werd, bestond hij rond 850 voor het grootste deel uit steen met een houten palissade er bovenop. 'Een muur die in dit relatief vlakke open landschap enorme impact gehad moet hebben'.

Doorgang

Dat het onderzoek zich in de afgelopen twee jaar rondom het dorp Dannewerk heeft geconcentreerd is niet geheel toevallig. Want al sinds het midden van de vorige eeuw was men ervan overtuigd dat er op die plek een doorgang in de muur had gezeten. Bestudering van oude kaarten had namelijk duidelijk gemaakt dat de eeuwenoude handelsroute, de zogeheten 'Ochsenweg' - waarvan zowel ten noorden als ten zuiden van het dorp Dannewerk nog hele stukken in het landschap zijn terug te vinden -, hier de muur ooit had gekruist. Op de plek waar men de doorgang vermoedde, stonden echter sinds het midden van de 19e eeuw een bakkerij en een café, waardoor onderzoek ter plekke niet mogelijk was. Dankzij de hulp van een rijke Deense reder kon drie jaar geleden de laatste eigenaar van het café worden uitgekocht en nadat de regering van de deelstaat Sleeswijk-Holstein een sloopvergunning had afgegeven, is men in 2009 met de opgraving begonnen. De theorie bleek al snel te kloppen: al na twee weken werk werden de eerste grote stenen zichtbaar. Stenen die hoorden bij een zijmuur. Een muur die daarna onderdeel bleek uit te

maken van een heuse poortconstructie. Hoewel nu nog maar een kant van die poort helemaal is blootgelegd en ook nog niet de hele breedte van de weg is opgegraven, is al wel duidelijk dat het om een grote constructie moet gaan. 'Een breedte van zes meter of meer sluiten we niet uit', aldus een van de specialisten. Grote gaten in de zijmuur wijzen er op dat de toegang ook echt afsluitbaar geweest moet zijn. Vermoedelijk bestond die uit twee houten delen. Elk bevestigd aan een kant van de weg. Metaalresten die gevonden zijn in het materiaal waarmee de doorgang in de loop der eeuwen was opgevuld, doen vermoeden dat de houten deuren een vorm van metalen beslag hebben gehad.

Toekomst

In de komende jaren zal het onderzoek zich behalve op het verder blootleggen en eventueel zelfs gedeeltelijk reconstrueren van de grote poort ook richten op verschillende bouwfasen van de muur. Ook wil men te weten komen hoe de verdediging functioneerde, waar sliepen bijvoorbeeld de soldaten die de muur bewaakten? Tenslotte hopen de wetenschappers iets meer te ontdekken over de relatie die er bestaan heeft tussen de muur en de ontwikkelingen in het nabijgelegen Haitabu, de belangrijke Vikinghavenstad aan de monding van de rivier de Schlei. En *last but not least* hoopt men meer te weten te komen over de infrastructuur van het achterland. Welke plaatsen lagen er aan die grote weg? Wat vervoerden men precies en lag er wellicht over de hele lengte van de muur een weg achter de muur, zodat goederen en personen veilig en snel van Haitabu aan de Oostzee naar Hollingsted, de havenplaats aan de rivier de Treene die met de Noordzee verbonden was, konden worden vervoerd? Sommige geleerden hebben nu al de theorie geopperd dat vooral de kleine snelle oorlogsschepen niet de lange vaart om Jutland heen maakten, maar dat ze vanaf Haitabu over land met de muur als bescherming naar Hollingsted werden getrokken. Voorlopig zijn daarvoor echter nog geen bewijzen gevonden.

Tekst: Joost Vermeulen

Foto's: Rénie van der Putte

Vondst uit de voormalige haven van Hollingstedt (museum Hollingstedt)

Koggenagel

Boven: Verstevigde muur (ter hoogte van het dorp Dannewerk). Onder: Vondst uit de voormalige haven van Hollingstedt (museum Hollingstedt)

